

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Larysa Kit – Assistant of the Department of Translation, Applied and General Linguistics of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Scientific interests: research in the field of linguistics and comparative linguistics.

УДК 811.161.2

DOI: 10.36550/2522-4077-2021-1-193-294-299

ДОКУМЕНТ «ХАРТІЯ» ЯК ЖАНР ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ

Катерина НАДТОЧИЙ (Київ, Україна)

ORCID 0000-0003-0873-5477

e-mail: k.nadtochiy@ukr.net

НАДТОЧИЙ Катерина. ДОКУМЕНТ «ХАРТІЯ» ЯК ЖАНР ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ. Вивчення стилів і жанрів мови, а також їх особливостей займає важливе місце в сучасній філології. У цій статті описані класифікація жанрів офіційно-ділового стилю. А також, були вивчені особливості одного міжнародного документа, а саме: «хартії».

Ключові слова: стиль, жанр, «хартія», офіційно-діловий стиль, міжнародний документ.

NADTOCHII Kateryna. DOCUMENT "CHARTER" AS A GENRE OF OFFICIAL STYLE. The study of the styles and genres of the literary language, as well as their features, is an integral part of modern philology. A vast deal of researches is devoted to such styles as literary, scientific and publicistic. The literary style and its genres has particular place in linguistic. However, in connection with the latest events that are taking place in the world, international documents are gaining more and more importance. It is the genres of this style which surround us in everyday life: laws, codes, orders, announcements, manuals and others. Also, all international documents and agreements are written in an official style. These documents are regulator of relations between countries. This article describes the classification of the styles of the literary language and their genres. And also, this article is devoted to the study of one international document, namely the "charter". There are many classifications of styles in the Ukrainian literary language. Each researcher categorizes and names them differently, but still, there are five main functional styles, such as scientific, official, publicistic, informal, literary. Official style is a functional style of literary language. "Charters" are international documents of official style. They have different stylistic, lexical and grammatical characteristics. In "charters" neutral vocabulary is used and words are used in the literal sense. For these documents extended sentence, compound sentence and complex sentence are characterized. A perspective for further research is a comparative analysis of the lexical, grammatical and semantic features of the "charter" in different languages.

Keywords: style, genre, "charter", international document, official style.

Постановка проблеми. У сучасному світі жодна людина не може уявити своє життя без спілкування, адже спілкуючись з іншими людьми ми обмінюємося інформацією, взаємодіємо, допомагаємо один одному. Проте, залежно від змісту й мети висловлювання, а також від індивідуальної манери та уподобань у процесі мовлення відбуваються певний добір і комбінування найпридатніших і найпотрібніших саме для цієї мовної ситуації співвідносних варіантів форм, слів, словосполучень, конструкцій речень тощо. Наприклад, художній твір (роман, новела), наукова стаття, наказ, протокол, написані однією мовою, відрізняються набором мовних засобів, специфічними особливостями у мовному оформленні і демонструють стилістичну диференціацію мови. Кожен функціональний стиль має свої відмінності і певний репертуар жанрів. І хоча в межах генології досліджено переважну більшість жанрових форм, проте існують жанри, які ще чекають на своїх дослідників. Одним з таких жанрів є міжнародний документ - «хартія».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стилістика та жанрознавство літературної мови викликали зацікавленість дослідників вже давно. Стилї наукової мови, їх класифікація

та особливості неодноразово були об'єктом наукових розвідок наступних дослідників: В. Виноградова, А. Коваль, Б. Кулика, І. Чередниченка та О. Масюкевича. Дослідженням теорії мовленнєвих жанрів займалися такі науковці як М. Бахтін, В. Дементьєв, Т. Шмельова, Г. Вежбицька, Б. Зандіг, Н. Арутюнова, М. Федосюк, В. Тиригіна, Т. Синдєєва, К. Долинін, С. Гайда, К. Сєдов та ін. Продовжувати їх працю почали такі науковці як Л. Мацько, С. Єрмоленко, Ф. Бацевич, Н. Разінкіна, С. Іваненко, Ю. Кійко, Н. Коваленко, В. Павлик, Г. Скрипка, І. Гаман, О. Чайковська, Н. Гапотченко. Ці науковці зробили великий внесок в розвиток генології як науки.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість досліджень в цій галузі, на сьогодні це питання також є актуальним, оскільки ми живемо у світі, який дуже швидко розвивається і змінюється. Надзвичайно важливим є дослідження міжнародних документів офіційно-ділового стилю мовлення, оскільки зараз як ніколи гостро стоїть питання активної співпраці між державами, взаємодопомоги та створення нових регуляторних документів, важливих для декількох країн одночасно. Одним з таких документів є «хартія».

Саме тому, **метою статті** є аналіз міжнародного документа «хартія» та дослідження його основних характеристик. Для досягнення поставлених цілей необхідно виконати наступні завдання: зробити невеликий огляд стилів та жанрів літературної мови, визначити місце документу «хартія» в сучасних класифікаційних парадигмах та виокремити основні характеристики документу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-який мовний текст належить до конкретного функціонального стилю. На думку дослідника С. Єрмоленка поняття тексту, текстової схеми стосується стилю як цілісності, як певного динамічного явища, процесу, підпорядкованого комунікативним намірам, меті мовця (Єрмоленко, 1998: 27). Природа функціональних стилів зумовлена об'єктивною реальністю. Принципи виокремлення та класифікації функціональних стилів значною мірою залежать від погляду того чи іншого дослідника. Мовні засоби по-різному застосовуються у різних сферах спілкування, у різних сферах мовленнєвої діяльності, що підтверджено численними спостереженнями над функціонуванням самої мови в суспільстві.

У художній літературі й у мистецтві стиль означає певну єдність художніх образів і форм їх вираження. Стиль це сукупність характерних ознак, особливостей, властивих чому-небудь («Академічний тлумачний словник»). Відповідно мовний стиль — це сукупність мовних засобів вираження, зумовлених змістом і метою висловлювання («Академічний тлумачний словник»).

Багато вчених визнає залежність функціонально-стильової диференціації мови від найпоширеніших сфер спілкування. Наука й освіта, суспільно-політична діяльність, масова інформація, адміністративно-виробнича діяльність, побут — це основні сфери використання мови. Існує багато класифікацій стилів української літературної мови. Кожен дослідник розподіляє та називає їх по-різному, але все ж таки, виділяють п'ять основних функціональних стилів: науковий, офіційно-діловий, публіцистичний, стиль побутового мовлення, художній (М. Пилинський, О. Пономарів, М. Пентилюк, Н. Ботвина, С. Єрмоленко, Н. Озерова).

Кожний зі стилів має свої характерні ознаки й реалізується у властивих йому жанрах. У лінгвістиці тексту поняття «жанр» трактується по-різному: 1) жанр, як одна з парадигм тексту, яка зумовлює його структурно-композиційні та формально-графічні особливості; 2) жанри як види цілісних мовленнєвих висловлювань з певною комунікативною орієнтацією, які можна змодельовати у вигляді деяких загальних текстових конструкцій або інваріантів з певними варіаціями-відхиленнями; 3) синонімічне вживання термінів «жанр» і «тип тексту» (Яхонтова, 2009: 54-55). З цього визначення можемо зробити висновок, що жанр — це різновид текстів певного стилю, що різняться насамперед метою мовлення й іншими факторами повторюваної комунікативної ситуації певної сфери спілкування як екстралінгвальними чинниками та іншими ознаками.

Оскільки, ця стаття присвячена дослідженню міжнародному документу «хартії», то потрібно дати визначення цьому терміну. Хартія - документ публічно-правового характеру, який засвідчує права та привілеї соціальних шарів та класів («Академічний тлумачний

словник», 1980: Електронне джерело), тобто «хартія» є жанром офіційно-ділового стилю. Для того, щоб довести або спростувати це твердження потрібно зробити невеликий огляд офіційно-ділового стилю.

Офіційно-діловий стиль – функціональний стиль літературної мови, який унормовує оформлення ділових паперів, слугує для спілкування в державно-політичному, громадському й економічному житті, законодавстві, у сфері управління адміністративно-господарською діяльністю. Належить до виразно-об'єктивних стилів; виділяється найвищою мірою літературності. Головна ознака офіційно-ділового стилю — офіційність. Офіційно-діловий стиль слугує для регулювання офіційно-ділових стосунків (Мацько, 2003: 256-257). Йому притаманні наступні жанри: закон, кодекс, статут, наказ, указ, оголошення, декларація, розписка, протокол, акт, інструкція, лист тощо.

Отже, з наведеного вище визначення, можемо зрозуміти, що міжнародний документ «хартія» є жанром офіційно-ділового стилю. Оскільки, цей документ є офіційним та слугує для врегулювання громадського й економічного життя країн.

Дослідження офіційно-ділового стилю не так поширене серед науковців як, наприклад, художнього стилю, проте цим питанням займалися такі науковці як А. Марахова, А. Коваль, М. Жовтобрюх, С. Шевчук, Дж. Керолла, Дж. Уре та інші. Дослідники виокремили класифікацію підстилів офіційно-ділового стилю. Також виділяють певні жанри, притаманні кожному підстилю. У дослідженнях останніх років спостерігаємо виділення у структурі офіційно-ділового стилю чотирьох підстилів: дипломатичний, юридичний (інша назва – законодавчий), канцелярсько-діловий (інший термін – адміністративно-канцелярський) та службового листування, або промислової кореспонденції (Загнітко, 2004: 29–32). Тому, можемо зазначити, що питання функціонування й відповідної диференціації в межах досліджуваного стилю є відкритим для подальших досліджень. Однак більшість мовознавців схильна виокремлювати три жанрові різновиди офіційно-ділового стилю: законодавчий, дипломатичний та адміністративно-канцелярський (його ще називають адміністративно-управлінський) (А. Коваль, М. Кожина, К. Логінова, А. Марахова, Л. Мацько, Г. Солганик, Е. Шпанова та ін.), із чим ми цілком погоджуємося.

Законодавчий підстиль складають документи, які виконують настановчо-регульовальну функцію в державному і суспільному житті, утверджують обов'язкові правові норми: декрети, закони, кодекси, конституції, укази, постанови, рішення. «Мова цих документів, хоч і насичена юридичною термінологією, ускладненими синтаксичними конструкціями з відокремленням, підрядністю, повинна бути доступною і зрозумілою кожному громадянину держави, бо всі мають однакове конституційне право на інформацію» про зміст законів (Мацько, 2003: 258).

Дипломатичний підстиль обслуговує дипломатичну службу, контакти української держави з іншими державами, міжнародним співтовариством і всесвітніми організаціями. Цей підстиль характеризується специфічною лексикою, термінологією, серед якої чимало запозичень, та своєрідними формулами дипломатичної ввічливості (Мацько, 2003: 258).

До дипломатичного підстилю належать наступні жанри документів: «організаційно-регулюючі документи (конвенція, пакт, угода, протокол про наміри); організаційно-впливові документи (декларація, нота, вербальна нота, міжнародна заява); інформативно-описові документи (меморандум, комюніке)» (там само: 258).

Адміністративно-канцелярський підстиль, «як кровоносна система, забезпечує зв'язок усього управлінсько-виконавчого апарату держави між його внутрішніми підрозділами і кожним громадянином держави. Він єдиний з підстилів активно доходить до кожного члена суспільства, як і розмовний стиль, особливо нині, коли Україна стає правовою державою» (там само: 258).

«Серед адміністративно-управлінської документації виділяють розпорядчу (наказ, постанова, рішення, резолюція, розпорядження); організаційну (договір, інструкція, статут, штатний розпис, тарифікація); інформаційно-довідкову (автобіографія, заява, звіт, план, характеристика, інформація, довідка)» (там само: 258).

Отже, проаналізувавши інформацію щодо підстилів офіційно-ділового стилю, ми можемо зробити висновки, що документ «хартія» належить до дипломатичного підстилю. Проте визначити до якого виду документів належать «хартії» досить складно у зв'язку з

неоднозначністю визначення цього поняття. Це ще раз доводить, що дослідження цього документу є актуальним.

«Юридична енциклопедія» дає наступне визначення хартії: «Хартія (лат. charta, від грец. χάρτης — папір, грамота), у Середньовіччя й Новий час — назва деяких документів публічно-правового характеру (конституцій та інших актів), у яких знайшли відображення політичні вимоги соціальних шарів та класів» (Юридична енциклопедія, 2004: Електронне джерело). Відповідно до цього трактування, хартія є організаційно-регулюючим документом. У наш час у міжнародному праві хартія — «це правовий акт, що не має обов'язкової сили, за змістом майже завжди є декларацією і формулює загальні принципи й цілі будь-яких міжнародних домовленостей» (Юридична енциклопедія, 2004. Електронне джерело). Виходячи з того, що хартіє є синонімом до слова декларація, то це організаційно-впливовий документ.

У країнах англо-американської правової системи цей термін використовується також в якості будь-якого установчого документу. Відповідно до цієї інформації, цей документ несе інформативно-описовий характер. Отже, розібратися до якого виду підстилю належить цей документ можливо тільки після аналізу імплементації положень хартій в законах певних країн.

Як і всі жанри, документ «хартія» має свої стилістичні, лексичні та граматичні особливості. На прикладі «Європейської хартії рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад» (2006. Електронне джерело) розглянемо характеристики, притаманні цьому жанру офіційно-ділового стилю.

Специфіка офіційно-ділового стилю полягає в певних стильових ознаках, притаманних і документу «хартія». Насамперед, це нейтральний тон викладу змісту, усі лексеми й терміни серед них уживаються в прямому значенні, не використовується емоційно-забарвлена лексика. Також характерною ознакою цього жанру є точність та ясність, а також лаконічність, стислість та послідовність. (*Рівність жінок і чоловіків є одним з основних прав усіх громадян та фундаментальною цінністю будь-якої демократичної держави. Щоб досягти цього, таке право має бути не тільки юридично визнаним, але й ефективно застосовуватися до всіх аспектів життя: політичного, економічного, соціального і культурного*). Суворі регламентація тексту також притаманна цьому документу (текст поділено на частини, кожна частина у свою чергу налічує статті, а стаття поділена на абзаци).

Як і кожен жанр літературної мови документ «хартія» має певні лексико-граматичні особливості, характерні насамперед для всіх документів офіційно-ділового стилю, але має й свою специфічну офіційно-ділову лексику, яка не є особливо чисельною, як, напр. терміни у науковому стилі. Колорит офіційності, діловитості формується не так лексикою, як стабільною композицією тексту.

Лексику хартії становить загальноживана нормативна лексика (*чоловіки і жінки, сфера діяльності, надавати допомогу працівникам*), і тільки окремі лексеми є стилістемами офіційно-ділового стилю (*адміністрування, консультація, договір*) (Мацько, 2003: 257). У «хартіях» не вживаються синоніми (один термін використовується від початку й до кінця, напр., *підписант, права, рівність*). Наявність у тексті мовних зворотів – це ще одна особливість документа «хартії» (*У зв'язку з, з цією метою, з огляду на, підписант визнає* і т. д.). Оскільки, головним призначенням цього документу є регулювання ділових відносин між державами або в межах однієї країни, то відповідно у цьому документі присутні імперативність та розпорядність як вияви директивності хартії, що виражається за допомогою повторів тих самих слів, форм, зворотів, конструкцій із семантикою примусу (*Підписант повинен, Підписант зобов'язується Місцеві і регіональні органи самоврядування повинні, Підписант визнає необхідність*).

На синтаксичному рівні для «хартії» найхарактерніші прості поширені та складносурядні і складнопідрядні речення. Якщо брати у відсотках, то 55 % - прості поширені і 45% - складні речення з підрядним і сурядним зв'язком. У тексті зустрічаються прості поширені речення, в якому кілька присудків при одному підметі, кілька додатків при одному з головних членів тощо. Наприклад: «*Кожен Підписант цієї Хартії в обґрунтований термін (не більше двох років) розробить та ухвалить власний План дій з досягнення рівності, та буде його виконувати*», «*Підписант визнає важливість планування і здійснення*

просторових, транспортних і економічних розробок та політик з використання землі, а також планів зі створення умов...». У «хартіях» вживаються також складні речення із сурядним зв'язком, які утворені за допомогою єднальних та протиставних сполучників, і речення з підрядним зв'язком. Наведемо приклади деяких з них: «І в сучасному, і в майбутньому світі справжня рівність жінок і чоловіків в тому числі є ключем для нашого економічного і соціального успіху» - речення з єднальним сполучником сурядності і...і, «І не лише на європейському чи національному рівнях, а й на рівнях регіону, міста чи спільноти» - речення із протиставним сполучником сурядності а . «Врегулювання власних процедур і стандартів поведінки, щоб потенційні кандидати й обрані представники не зневажалися згідно з існуючими стереотипами поведінки, мови чи утирку;», «Проте, якщо орган не має збалансованого представництва чоловіків і жінок на даний час, зазначений вище принцип має бути імплементований ним у такий спосіб, щоб він не був більш приязним до статі меншості по відношенню до існуючого балансу обох статей» - речення з підрядним зв'язком.

Отже, підсумовуючи можемо зазначити, що лексичні та граматичні особливості залежать від стилєвих ознак, а також від функції та мети документів.

Висновки з цього дослідження та перспективи. У статті було проаналізовано міжнародний документ «хартія» як жанр офіційно-ділового стилю. Оскільки хартія це міжнародний документ, в якому розглядаються важливі питання державно-правової та суспільно-виробничої сфер, тому цей документ належить до ділового функціонального мовлення. Проте, визначити, до якого виду підстилю офіційно-ділового мовлення належить хартія, проблематично. Причина полягає в багатофункціональності цього документа та законодавстві держави, в якій хартія чинна. Було виявлено, що для «хартії» характерними є нейтральність викладу змісту, точність та ясність. На морфологічному рівні цьому документу властиві вживання іменників, мовних зворотів, повторів. Синоніми та антоніми, навпаки, не властиві цьому документу. На синтаксичному рівні було виявлено вживання простих поширених речень, а також складнопідрядних та складносурядних речень. Перспективою для подальшого дослідження є порівняльний аналіз лексико-граматичних та семантичних особливостей хартії різними мовами (англійською, німецькою та українською).

БІБЛІОГРАФІЯ

1. «Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад». URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/hartiya_ukr.pdf
2. Єрмоленко С. Я. Стилєстика сучасної української літературної мови в контексті слов'янських стилєстик. Мовознавство, 1998. № 2-3.
3. Загнітко А. П. Українське ділове мовлення: професійне і непрофесійне спілкування. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2004.
4. Мацько Л. І. Стилєстика української мови: підручник. Київ: Вища школа, 2003. – 462 с.
5. Словник української мови «Академічний тлумачний словник». URL: <http://sum.in.ua/s/Khartija>.
6. Словник української мови «Академічний тлумачний словник». URL: <http://sum.in.ua/s/Stylj>
7. «Юридична енциклопедія». URL: <https://leksika.com.ua/15660212/legal/hartiya>
8. Яхонтова Т.В. Лінгвогенологія сучасної науки (на матеріалі англійських текстів): автореф. дис. ... д-ра філол. наук:10.02.04. Київ, 2009. – 36 с.

REFERENCES

1. "Yevropeiska khartiia rivnosti zhink i cholovikiv u zhytti mistsevykh hromad". Electronic resources. Retrieved January 17, 2021, from https://www.auc.org.ua/sites/default/files/hartiya_ukr.pdf
2. Yermolenko, S. Y. (1998). Stylistyka suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy v konteksti slovianskykh stylistik: № 2-3. Movoznavstvo.
3. Zahnitko, A. P. (2004). Ukrainske dilove movlennia: profesiine i neprofesiine spilkuvannia. TOV VKF "BAO".
4. Matsko, L. I. (2003). Stylistuka ukrainskoi movy. Vyshcha shkola. Kyiv.
5. Slovnyk ukrainskoi movy "Akademichnyi tлумachnyi slovnyk." Electronic resources. Retrieved January 19, 2021, from <http://sum.in.ua/s/Stylj>
6. Slovnyk ukrainskoi movy "Akademichnyi tлумachnyi slovnyk". Electronic resources. Retrieved January 19, 2021, from <http://sum.in.ua/s/Khartija>
7. Shemshuchenko, Y. S. (2004). Yurydychna entsyklopediia. Electronic resources. Retrieved January 19, 2021, from <https://leksika.com.ua/15660212/legal/hartiya>
8. Yakhontova, T. V. (2009). Linhvohenolohiia sychasnoi nauky (na materialii anhlovnykh tekstiv) (10.02.04.). Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Катерина Надточій – аспірантка факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київського політехнічного інституту» імені Ігоря Сікорського.

Наукові інтереси: дослідження термінів науково-технічної літератури, дослідження фразеологізмів з ономастичним компонентом та вивчення комунікативно-прагматичного аспекту міжнародного документа «хартія».

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Kateryna Nadtochii – Graduate Student at the Faculty of Linguistics of the Igor Sikorsky National Technical University of Ukraine, Kyiv Polytechnic Institute.

Scientific interests: studying terms of scientific and technical literature, research of phraseology with onomastic component and studying communicative-pragmatic aspect of the international document "charter".